

הישיבה הגדולה "תורת חיים"

זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים, יצאתי עם כמה מוותיקי ירושלים מכיוון ה"כותל המערבי" צפונה לעבר רחוב הגיא. זכרנו כי לא רק ברובע היהודי היו חיים יהודיים, אלא גם ב"רובע המוסלמי". השמועה עברה מפה לאוזן על מוסד יהודי מכובד, ישיבת "תורת חיים", ששכנה בעבר במרכז העיר העתיקה, סמוך לסימטאות המובילות ל"הר הבית".

עמדנו ליד בית מספר 51. ותיקי ירושלים שהיו איתנו הצביעו לעבר הקומה השלישית של הבנין: זהו המקום.

תורת חיים

עלינו לבנין דרך חדר מדרגות אפל, והגענו לחצר של הקומה השניה. מצאנו כי גרות פה מספר משפחות ערביות. הוותיקים נזכרו כי כאן, בחצר זו, גרו ראשי הישיבה.

תורת חיים

תורת חיים

תורת חיים

תורת חיים

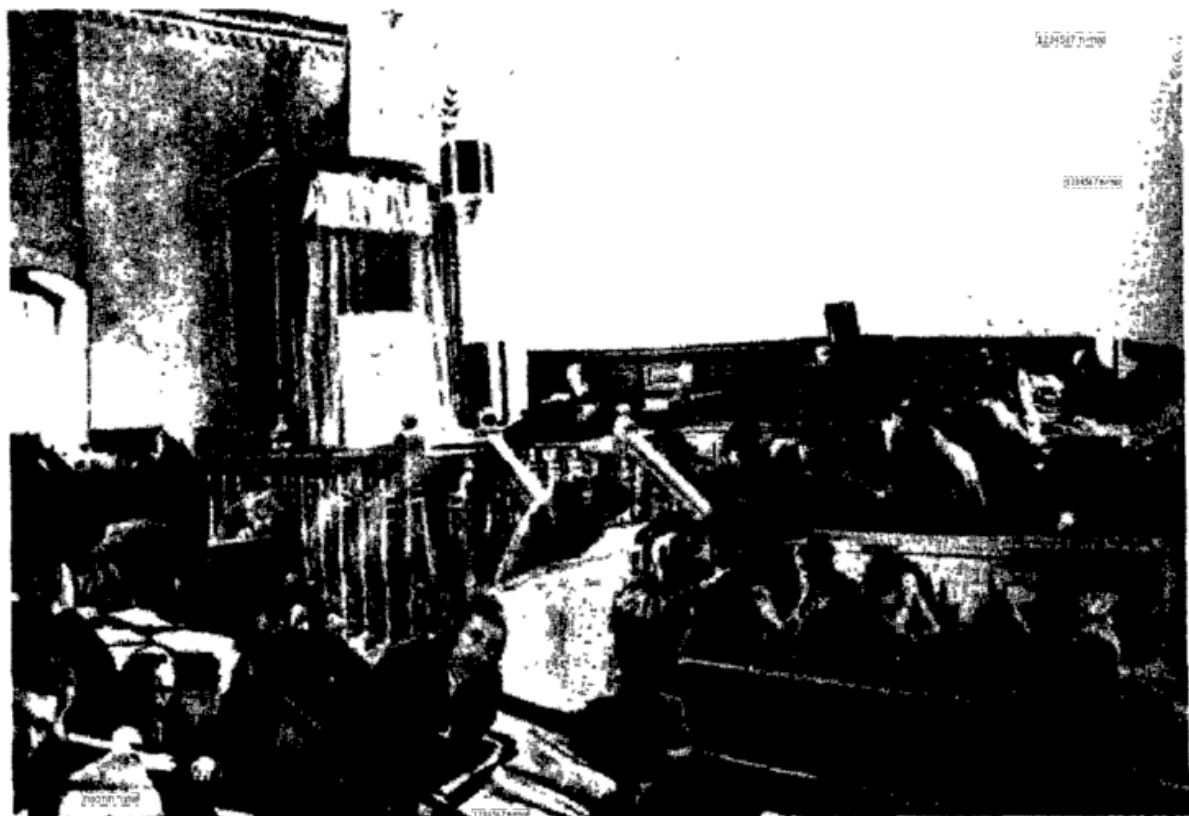
תורת חיים

מכאן עלינו לקומה השלישית, והנה אנו בפתח היכל מפואר. עמדנו המומים, מסתכלים לכל עבר. רגש מיוחד ותדהמה אחזו בנו. כשנכנסנו ל"היכל" עמדו נוכחינו הרהיטים הישנים של הישיבה, "ארוך הקודש", השולחנות וה"סטנדרים", ארונות הספרים. ובעיקר שמנו לב לספרי הקודש המאובקים, אשר שימשו את תלמידי הישיבה בעבר הרחוק.

"ההיכל" היה מרשים ביותר. חשנו שקירות הבית מקיפים אותנו באיזו חמימות מיוחדת - אוירה יהודית אינטימית. היתה הרגשה, כאילו שומעים אנו עדיין את קולות הלימוד של בני הישיבה. קולות שהדהדו כאן עד לפני כ-50 שנה. ספרי ה"גמרות" וה"משניות" היו מונחים בחלקם על השולחנות, וההרגשה היתה, כאילו זה עתה הפסיקו ללמוד בהם.

עמדנו בהיכל הישיבה - "תורת חיים".

ישיבת "תורת חיים" בירושלים ש"בין החומות" היא אחד המוסדות הגדולים והחשובים שהיו קיימים בעבר ב"רובע המוסלמי" שבעיר העתיקה. בנין הישיבה המפואר, בבית תלת קומתי, עמד בדרך שבין "שער שכס" וה"כותל המערבי", ברחוב הגיא מספר 51. הישיבה נמצאת בצומת דרכים מפורסם ביותר, בעל חשיבות בינלאומית לנוצרים בכל רחבי תבל: בין התחנה הרביעית והחמישית של סימטת ה"ויה-דולורוזה" המקודשת לנוצרים בגלל מסורות הקשורות לחיי ישו.

בחיכל הישיבה בשנות ה-20

המצב בימינו אינו שונה בהרבה – כולל מראה ארון הקודש והבמה.

בנין ה"ישיבה" הוא האתר היהודי הראשון ברובע המוסלמי שבעיר העתיקה, אליו הגיעו יהודים מיד אחרי מלחמת "ששת הימים". מראשיתה נוסדה הישיבה ברובע היהודי. לרובע המוסלמי עברה הישיבה בשנת תרנ"ד, 1894, שם שכנה כ-40 שנה, עד פרעות תרצ"ו - 1936.

הפלא נראה גדול, ביחוד כשהסתכלנו החוצה ממרפסות הישיבה לסביבה, לבתים ולסימטאות מסביב. הרחוב היה צר וסביבתו נוצרית מוסלמית. מדי יום עוברות כאן תהלכות של נוצרים ובתפילה הם צועדים לעבר ה"נתיב" המקודש כאמור לעולם הנוצרי.

לישיבה היו שני בניינים וחצר שהכילה מספר דירות. הבנין הראשי בן 3 הקומות בו נמצא "היכל הישיבה" הוא בחזית רחוב הגיא. הבית השני עומד מאחוריו בכוון מזרח. בדירות שבחצר התגוררו בזמנו ראשי הישיבה.

ר' יצחק וינוגרד מייסד ישיבה

1234567 744444

בנו ר' יצחק בלט בילדותו בכשרונותיו המצוינים. בנערותו למד אצל אביו.

Address: G. G. College YESHIVATH TORATH HAYIM P.O.B.48 Jerusalem, Palestine ת"ד

"שטר קבלה" של הישיבה מהימים ההם, המכיל דברי ברכה באידיש ואנגלית.

1. לתיאור הרקע ההיסטורי של הישיבה, שמשו לי יסוד:
א. הספרים הרבים והמאמרים שנכתבו על ידינו על תולדות הישיבה, שחלק מהם מוזכרים בעבודתנו.
ב. שלש החוברות שפרסמתי בשנים תשל"ח, תשמ"ב ו-תשמ"ג (1978-1982) בנושא תולדות הישיבה - "פרק מ-90 שנות היסטוריה יהודית ברובע המוסלמי בירושלים העתיקה", בהוצאת "איגוד לוחמי ירושלים בעיר העתיקה"
ג. נעזרתי גם בחיבורה המקיף והמפורט של הגב' תחיה וינוגרד על ישיבת "תורת חיים".
חיבורה הקל עלינו בעריכת מחקרנו בנושא.

בראשית שנות ה־80, בעקבות רצח הצאר הרוסי אלכסנדר השני בשנת 1881, הורע מצב היהודים עד מאד. החלו פרעות אכזריות ביהודי רוסיה ורכוש יהודי רב נהרס או נשדד. מאורעות אלו גרמו להגברת זרם ההגירה לארצות שונות ובתוכם לארץ. מספר העולים לארץ ישראל היה קטן יחסית, בכ"ז היה גדול ממספר התלמידים אותו יכלו הישיבות בארץ לקלוט.

A. I. KOOK
CHIEF RABBI
OF THE HOLY LAND
JERUSALEM

המכתב נא להעביר אל המוסד

אברהם יצחק הכהן קוק
רבי הראשי לארץ ישראל
העיר
רח"ק ירושלים תש"א

אוצר החכמה

ב"ה יום כ"ז לחוד שבט ה'תר"ד

אוצר החכמה

שלו וברכה אל אחי היקרים והחביבים נדיבי עם
נדיב, חובבי חורת ארץ ישראל, ד' עליכם יחיו.
שאו ברכה מקודש.

עם אלו א לאנשי פטריאר יי עם שקוטסטיס בלענצנער
אין ירושלים עה"ק חיו רי הייליג ישיבת חורת חיים
העלכע חיו בענרענעם געזאצן דורך דען נאן וזרע רבי
יצחק ווינאגראד ז"ל. און יענעם טאג'עם דעם לאצן
דיין עתן סייך טייטשער פריינד זינען האטן היינטיקע אדער
הייר רבי שטענען ווינאגראד שליט"א. דיע הייליג ישיבה
העלכע האט ערוויכען דעם קץ העשרה אין ירושלים געפונען
דך יענעם אין אשכנז'ען בושפאנען. די ירושלים אדער הייט
דראשען די ישיבה א געטאר אין טייט און די קוטנע פסח
סעודע דעם בעם און אלע נייגים אדער חסיד וועבני ירושלים.
ערוועקט איינצו הערצט צו ערשטען און העלפען דיע הייליג
ישיבה העלכע האט אן אדער הייליגקייט און ערשטענעם
טאגס אין דעם גייטס און אדער טיינער רעד נאן זי"ל.
ענדעטאקס דינען גרייטען ערשטענעם. און עס זאל און
ווייכען אלעס געזען, ברכה טוב.

און קוטע זינען אדער שטענענעם לוקמאר בעקייט ירושלים
חיו הישיבה הגדולה והמפורסמת ת"ר ת"י סיסוד של
דען האטו ציטירט רבי יצחק ווינאגראד ז"ל. ובעת מסע
היטו בנו כבוד ידיו הרב האטן הערשטען אדער הייר טאג
שטענען ווינאגראד שליט"א. הישיבה הקדושה האט אדער
בנידענען הריכט און קין חורש'ק בירושלים חיו בעת נחתה בלען
נורם. די ירושלים. וייט הסט העלילט בארעם עליה כמאמר הנורא.
עוד ביתר שאת. על כן תבין עמיתו מאת נדיבי עם די אדער
העיק וועבני ירושלים עה"ק חיו. חנו נא און לעבט לעמך
און הישיבה הקדושה האט הערשטען בקדושה ובענין ברכה
הנשלה בינה האטן הערשטען מוסד ז"ל. חוק נא און מסר
החורא גנול האט האטא עליכם ברכה טוב.
כנסתכם הייט חפץ מברכט טאקס.

אברהם יצחק הכהן קוק

מכתב משנת תרצ"ד – 1934, מאת הרב א.י. הכהן קוק זצ"ל,
בעברית ואידיש, לתורמים של הישיבה.

אז התעורר איש המרץ הגאון ר' יצחק וינוגרד, לעלות לארץ הקודש כדי לייסד בה את הישיבה לה קרא בשם "תורת חיים". הישיבה אספה לתוכה צעירים לומדי תורה בעלי כשרון. המייסד התפרסם בגלות רוסיה הלבנה, כ"עלוי הפנסקאי", והיה ידוע בכינויו "ר' יצחק מתמיד".

בחודש אלול תרמ"ו, 1886, עלה ר' יצחק לירושלים, אחרי שדאג לגייס מקורות כספיים קבועים לישיבה, והשיג תמיכה רוחנית של גדולי התורה בגולה. מלבד גדולתו בתורה נתברך ר' יצחק כ"בעל תפילה", בעל קול אדיר ולבבי, שתפילתיו היפות עשו כנפיים בירושלים. מספרים כי בעד שמונה הלירות שקבל בעד חזנותו, בימים הנוראים בבית הכנסת של ר' יהודה החסיד בעיר העתיקה, הוא שכר בית קטן ובמספר תלמידי חכמים הוא פתח את הישיבה.

את הישיבה ייסד ר' יצחק וינוגרד חדשים אחרי בואו ארצה, בראש חודש חשוון, שנת תרמ"ז 1886. תחילה היא נפתחה בבית הכנסת ש"בבתי מחסה" ב"רובע היהודי". במקום זה התגוררו ראש הישיבה ושני אחיו, ר' יוסף אליהו ור' שמחה וינוגרד.

לאחר מכן נדדה הישיבה ממקום למקום. היא עברה לדירה ברחוב חב"ד, ומאוחר יותר חזרה הישיבה לשכון ב"בתי מחסה". עם פתיחתה, התלקטו אליה עשרות תלמידים מבני ירושלים ומשאר "ערי הקודש": צפת, טבריה, ותברון.

עם ייסוד הישיבה פרסם ר' יצחק וינוגרד מאמר בעיתון "המגיד", שהוא מעין "קול קורא" למכריו ומיודעיו, ובו הביע דברי תודה על שזכה לפתוח את הישיבה, ועורר אותם למלא חובתם כלפיה. בהמשך הוא כותב: "בקול רנה ותודה הנני מברך... את הברכה הדרושה... ברוך שהחיינו וקיימני ועל אדמת הקודש הדריכני ואל המנוחה ואל הנחלה זו ירושלים, הביאני..."

ר' יצחק כתב כי מספר התלמידים שהתקבצו לישיבה בעת ייסודה היה קרוב לארבעים. במאמר זה הוא כותב גם כי משתי סיבות הוא קרא לישיבה בשם "תורת חיים": האחת - כי יסודתה בהררי קודש בארה"ק הנקראת "ארץ החיים", ואין תורה כתורת ארץ ישראל, והשניה כדי לעשות שם וזכר עולם לעילוי נשמת אביו הצדיק ר' חיים וינוגרד².

במאמר בעיתון המגיד מכסלו תרמ"ז מוסברות הסיבות שהביאו את ר' יצחק לייסד את הישיבה: "כי בבואו הנה החל להתבונן על מצב ירושלים ומצב צעירי תלמידי החכמים אשר תורתם אומנותם, כי ברע הוא מאין להם תומך ועוזר... ויתעורר לייסד ישיבה חדשה בעד אלה אשר צר להם המקום בהישיבות אשר נוסדו

2. המאמר "מבשר טוב" של ר' יצחק וינוגרד פורסם בעיתון "המגיד" מיום יז' חשוון תרמ"ז - 1887 - שיצא לאור בעיר ליק שבפרוסיה. (להלן: המאמר "מבשר טוב"). תוכן המאמר הובא בספר "תורת חיים" - חדושי תורה של ר' יצחק על הלכות קדשים, שהוצא לאור ע"י מכון ירושלים בשנת תשמ"ה. וראה שם על תולדות הרב וינוגרד, מאת יצחק יודלב, עמ' 13.

הכניסה לבנין הישיבה - תשמ"ג - 1983.

מכבר...". מטרתו, אם כן, היתה האדרת שם ארץ ישראל בכלל, ועיר הקודש בפרט, כמקום מרכזי ללימוד התורה.

אך גידולו של המוסד הצריך בנין מיוחד, מרווח במידה מספקת למספר התלמידים שביקשו להצטרף אליה. לכן קנה ר' יצחק חצר גדולה מחוץ ל"רובע היהודי", עליה ניצבה "חורבה". את החצר רכש בעזרת הגביר מברדיטשוב ר' משה דב חולודנקו. וכן בעזרת חותנו אבי אשתו שרה, הגביר ר' אליעזר ליפמן זאב שולמאן. יחד הם בנו את הבנין המפואר של הישיבה ברחוב הגיא.

1234567

חצר זו נמצאת בתוך העיר העתיקה, באיזור ה"רובע המוסלמי" שנקרא אז "רחוב חברון". הישיבה במקום זה נחנכה בר"ח ניסן תרנ"ד, 1894. ר' יצחק העדיף לייסד את הישיבה באיזור מיוחד זה בעיר העתיקה, מכמה נימוקים: א. היותו של המקום קרוב ל"הר הבית". ב. בירושלים העתיקה ברובע היהודי היו ישיבות נוספות אחרות, ואילו ברובע המערב - הרובע המוסלמי, התקיימה רק ה"ישיבה" החסידית "חיי עולם"³. ג. ברובע היהודי היתה הצפיפות רבה, ותנאי המגורים היו ירודים. החדרים היו קטנים אפלים ומלאי טחב. יתר על כן, שני שלישים מהבתים ב"רובע" היו בבעלות ערבית, והיהודים ישבו שם על פי "חזקה". מאידך רוב הבתים בהם גרו היהודים ברובע המערב, היו בבעלות יהודית, אם של אנשים פרטיים או של מוסדות.

אוצר החכמה

עזרתו של הצאר הרוסי

בעת בניית הישיבה עמדה לר' יצחק עזרה ממקור לא צפוי, בדמותו של הצאר הרוסי. על כך אנו למדים מחוברת של הישיבה באידיש, שהוצאה לאור בשנת תרצ"ג, 1933, תחת הכותרת: "א מתנה פון ירושלים" (מתנה מירושלים)⁴. על פי המסופר שם הרי בימים ההם, עת עלה ארצה הגאון רבי יצחק וינוגרד זצ"ל, היה נהוג בארץ כי הנתינים הזרים היו נתונים תחת חסות ממשלותיהם מארצות מוצאם, דהיינו תחת חסות הקונסולים של ארצותיהם. ר' יצחק היה נתין רוסי ומצא לפיכך את חסות הקונסול הרוסי בירושלים. לצאר אלכסנדר השלישי היו כמובן שיקולים פוליטיים בענין. הוא ביקש לחזק ע"י כך את מעמדו בארץ, בתור בן הדת הפרובוסלבית, וזאת כנגד האפיפיור שייצג את הקתולים.

ומסופר בהמשך כי כאשר האפיפיור נעמד בדרכו של ר' יצחק, בהקמת הישיבה ב"ויה דולורוזה", קמה הממשלה הרוסית וסייעה לר' יצחק בקידום רעינו. הקונסול הרוסי בירושלים נצטווה ע"י הצאר לדאוג כי עבודות הבניין ייעשו תחת שמירה של ה"קוואסים" (השומרים) של הקונסוליה. וכך אמנם היה. ה"קוואסים" הרוסים היו מלווים את הפועלים היהודים לעבודות הבנין בישיבה ומביאים אותם חזרה לביתם. במקרה של התנכלות, היה הקונסול מעמיד שמירה תמידית.

3. ראה המאמר על "ישיבת 'חיי עולם', בספר זה.

4. בחוברת באידיש "א מתנה פון ירושלים", על תולדות ופעילות הישיבה "תורת חיים", מאת א.צ. ברעזין, ירושלים תרצ"ג, עמ' 6. (להלן: "החוברת באידיש"). על ידי אותו מחבר א.צ. ברעזין ובאותה שנה, הוצאה לאור חוברת גם מטעם ישיבת "חיי עולם" - הישיבה השניה ברובע המוסלמי.

תמונה 1234567

בתוך אולם הישיבה בימינו – תלמידי ישיבת "עטרת כהנים".

תמונה 1234567

1234567 תמונה

לעומת הישיבה האשכנזית הוותיקה "עץ חיים", שהיתה כעין בית אולפנא "סטנדרטי" לכל הדרגות, למן לימודי היסוד (בתלמוד תורה) ועד להכשרת מורי הוראה, נועדה ישיבה זו לדרגה הגבוהה בעיקר, לפתח כשרונות ולהעלאתם לרמת לימוד הגבוהה של המייסד, כעין אקדמיה להשתלמות גבוהה, ובהתאם לכך היתה גם התמיכה ללומדים גבוהה מבישיבה רגילה. במשך הזמן העמידה תלמידים למאות ולאלפים, שרבים ביניהם הצטיינו בשרותם ברבנות בארץ ובתפוצות⁵.

ר' יצחק עצמו השקיע כסף רב בבנין הישיבה, שחלקו היה מן הנדוניה שקיבל בעת נישואיו. שני נדבנים חשובים השתתפו במירב הוצאות הבניה: אליעזר ליפמן זאב שולמן, חותנו של הרב יצחק וינוגרד, והגביר משה דובער חולודנקו⁶. שני "לוחות זכרון" נתלו על כך בישיבה. לוחות אלה והלוחות האחרים של הישיבה הוסרו ונפגעו עקב פגעי הזמן.

5. דוד תדהר: "ראשוני הישוב וחלוציו" עמ' 3030.

6. ראה החוברת של אהרון ביר בנושא: "מוסדות תורה וחסד יהודיים ברובע המוסלמי בירושלים העתיקה", ירושלים תשל"ד, עמ' כ' (להלן: "החוברת 'מוסדות תורה' מאת אהרון ביר").

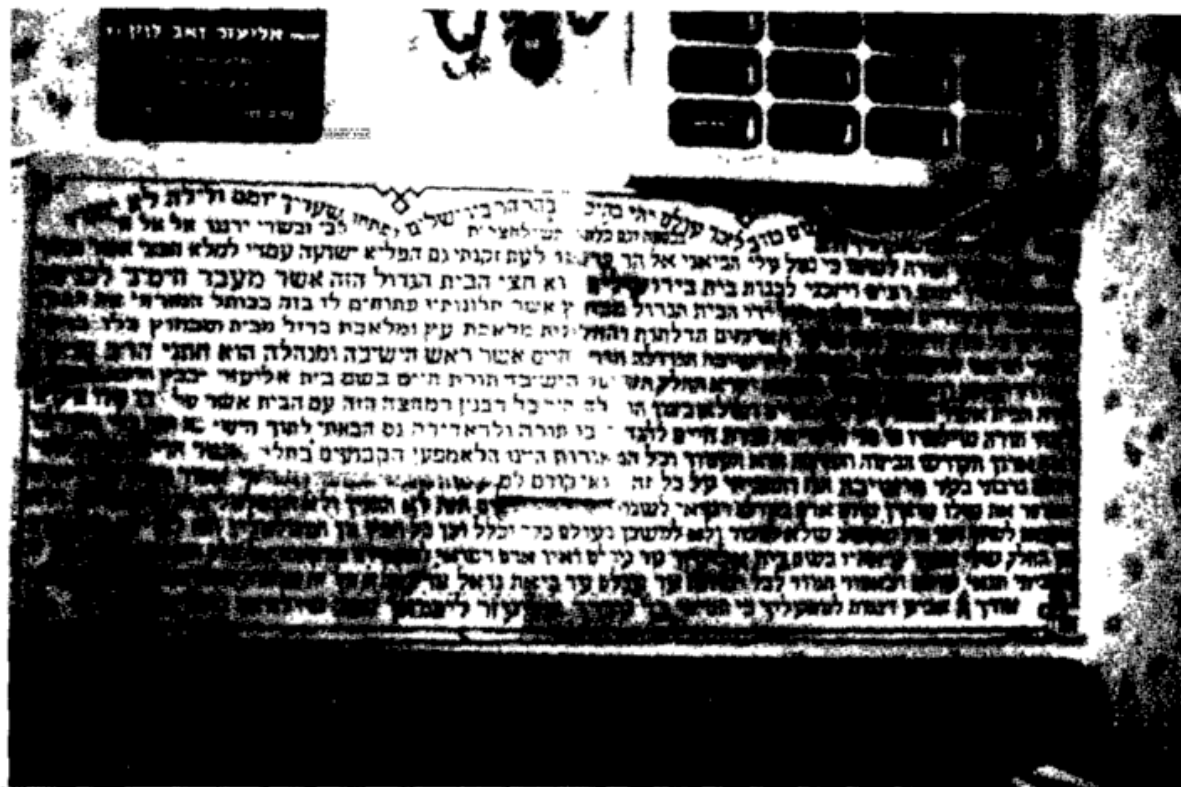
לאחר מלחמת ששת הימים נתלה לוח מפורט ומפואר בקיר הצפוני של הישיבה⁷ עליו נכתב:

"חסדי ה' אזכיר אודה לשמו גמל עלי הביאני אל הר קדשו, לעת זקנתי גם הפליא ישועה עמדי למלא חפצי אשר נכסוף נכספתי אליו ימים רבים ויזכני לבנות בית בירושלים והוא חצי הבית הגדול מבחוץ, אשר חלונותיו פתוחים לו בזה בכותל המזרחי, את הבנין העליון כל החלק הימני הזה... ונדבתי למקום תורה ותפילה לישיבה הגדולה "תורת חיים", אשר ראש הישיבה ומנהלה הוא חתני, הרב הגאון כמוה"ר ר' יצחק וינוגרד נ"י, ומעתה יקרא החלק הזה של הישיבה... "בית אחיעזר"... כל זה התניתי תנאי עולם... כל זה נעשה ונגמר בשנת תרנ"ז (1897) לפ"ק... עבדך אליעזר ליפמן".⁸

איש ירושלים, המדפיס יהודה אהרון ווייס, שהיה בעצמו תלמיד בישיבה, כותב בספרו "בשעריך ירושלים" כי בעת ייסוד הישיבה ברובע המערבי, למדו בה כ-150 אברכים ובחורים, מלבד התלמידים אשר למדו בשתי הישיבות הקטנות⁹. בהמשך כותב ר' י.א. ווייס, כי ר' יצחק היה מלא תקוה שברבות הימים יגדל הישוב היהודי בסביבה זו. בפיו היתה תפילה אחת, שיבואו עוד יהודים אחריו ויגאלו את שאר החצרות אשר בסביבה כדי להרחיב את הישוב היהודי שם.

תקותו של ר' יצחק התגשמה במידת מה. בתקופה זו החל להתפתח הישוב בעיר העתיקה. ה"רובע היהודי" נעשה צר מלהכיל את כל העולים לעיר הקודש. גבול הישוב היהודי הורחב. רבים באו לגור ברובע המוסלמי ורכשו בתים וחצרות באיזור זה. כמו כן נוסדו בסביבה ישיבות ובתי כנסת. במאמר על ר' יצחק וינוגרד¹⁰ כותב הרב מ. אוסטרובסקי, אחד מעסקניו החשובים של הישוב היהודי בעבר שהיה מתלמידי הישיבה, כי בגלל ייסוד הישיבה, הישוב היהודי בסביבות "שער שכם", שער האריות, ורחוב חברון (הגיא), התרבה והתרחב עד שנעשו הרחובות יהודיים, מלאי תנועה וחיים. ועל כך פרטנו ארוכות בפרקים האחרים של הספר.

7. ראה צילום הטכסט של הלוח מתוך החוברת באידיש של הישיבה.
8. כאן יצויין כי לוח זכרון מפואר ומפורט זה, שהוא מהיחידים שנשאר מהישיבה משנים עברו, שוחזר ושופץ ביוזמת כותב שורות אלה, בחודש אלול תשמ"ז, והוא הלוח המפואר כעת את הישיבה, וקבוע בקיר הצפוני של היכל הישיבה.
9. יודא אהרן סג"ל ווייס: "בשעריך ירושלים", הוצ' "הלוי", תש"ט, עמ' 84.

אוצר החכמה

אוצר החכמה

לוח הזכרון משיש המפאר את הקיר הצפוני של היכל ישיבת "תורת חיים".
הלוח מנציח את עובדות הסיוע ברכישת חצר הישיבה מצד ר' משה ד. חולודנקו
ור' אליעזר ליפמן שולמאן בשנת תרנ"ז - 1897.
הלוח שוחזר ותוקן ביזמת המחבר בשנת תשמ"ג - 1983. (צלום: חגי הוברמן).

ה"תחנה השניה" של המלך המשיח...

התחנה

לא קלים היו חיי הישיבה. מן היום הראשון לקיומה ניהלו נגדה השכנים
הלא יהודים מלחמה נואשת, כדי לסלקה מן המקום. הבית כידוע עומד בגבול
הרובע המוסלמי. מצד שני כל השטח מהווה את אחד המקומות המקודשים ביותר
לנצרות, וקיימות באיזור הרבה כנסיות. בנין הישיבה עמד כזכור במקום חשוב
מאד לנוצרים - בין התחנה הרביעית והחמישית, של ה"ויה דלורוזה". קיומה של
ישיבה יהודית, מבצר לתורת ישראל, דוקא כאן, היתה כעצם בגרונו של השכנים
הנוצרים והמוסלמים.

ר' יעקב גליס איש ירושלים, במאמרו על ר' יצחק וינוגרד, ואחיו ר' יוסף
אליהו וינוגרד - שניהל את הישיבה אחרי ר' יצחק - מספר על תגובת השכנים¹⁰,
מה לא עשו כדי לנשלם מהמקום: בקשו, התחננו, איימו, התנפלו וביצעו מעשי
אלימות. אך ניסו גם בדרכי השפעה ושכנוע כדי להעביר את הישיבה למקום אחר,
לבסוף הציעו גם סכום כסף עצום ובלבד שיעקרו לסביבה אחרת.

10. יעקב גליס: "מדמויות ירושלים", האחים ר' יצחק ור' יוסף אליהו וינוגרד, עמ' ריח'.

זה לא עזר להם. ר' יצחק וינוגרד היה אומר תמיד: מקובלני כי המלך המשיח יתגלה על "הר הבית", לראשונה יתקע שם בשופר ויפיע לעיני כל ישראל לגואלם ולהושיעם. תחנתו השניה ממקום המקדש להמוני בית ישראל תהיה בודאי ב"תורת חיים", כי הוא הבית היהודי הקרוב ביותר ל"מקום המקדש", איך אם כן, היה אומר ר' יצחק, יכולים אנו לשלול את תחנתו "השניה" של מלך המשיח? וכך נשאר המוסד היהודי במקומו מאז, והוא החזיק מעמד למרות התלאות הרבות שעבר הישוב היהודי באיזור כפי שיסופר בהמשך.

הסיפור הפך לאגדה, לגבי אחד מבתי העיר העתיקה, מאז מלחמת "ששת הימים".¹¹

והיה גם סיפור הצלצול בפעמוני הכנסיה. בשכונות לבנין הישיבה שכנה ה"כנסיה הארמנית לטינית", שאת כיפת הכסף שלה רואים עד היום מחצר הישיבה.

מסופר כי בגלל קרבת הכנסייה לישיבה לא נתנו השלטונות הטורקיים רשות לצלצל בפעמוניה, והם נאלצו להשתמש בכלי עץ לשם הודעות למתפלליהם. כך נמנעה מהכנסיה - היחידה בעולם מסוגה - האפשרות של שימוש בפעמונים.

והנה כאשר כבשו האנגלים את ארץ ישראל בשנת 1917, חידשה הכנסיה את בקשתה לאפשר לה לצלצל בפעמונים. הכנסייה עמדה אכן לקבל את הרשיון לכך. אך הישיבה התנגדה לכך בתוקף, בנימוק כי הצילצולים יפריעו לבני הישיבה להתרכז בלימודיהם. הבריטים התחשבו בכך, וגם הם לא נתנו את הרשיון לכך.¹² פרטים מעניינים על הישיבה כחמש-שש שנים לאחר ייסודה נודעו ממבקר יהודי חשוב, שסייר בארץ ישראל באותן שנים והגיע גם לביקור בישיבה. המדובר ביהודי מהעיר ביאליסטוק שבפולין בשם אברהם שמואל הירשברג (1858-1943) שסייר בארץ במשך כשנה וחצי, בשנים 1899-1900. חצי שנה בילה בירושלים. רשמי מסעו הראשונים התפרסמו זמן קצר לאחר שובו לרוסיה, בספר "בארץ המזרח" (וילנה תרס"ה - 1905). צילום המהדורה של הספר משנת תר"ע הוצא לאור ע"י הוצאת "יד יצחק בן צבי" בשנת תשל"ז, 1977.

הירשברג מספר תחילה דברים על סיורו בשכונת "בתי מחסה" שברובע היהודי. על האישים החשובים שהתגוררו בה. הוא מזכיר את אחד מ"שומרי חומותיה" של ירושלים, ר' הירש מיכל שפירא, את הצדיק ר' זלמן בר' נחום שייסד את שכונת "מאה שערים", ואת הרב ר' יוסף חיים זוננפלד - רבה של העדה

11. שבתי זכריה. פרק מתוך "90 שנות היסטוריה יהודית ברובע המוסלמי בירושלים העתיקה", מיישיבת "תורת חיים" עד ביהכנ"ס "איגוד לוחמי ירושלים" עמ' 9.
12. ראה מאמרו של יעקב גליס על ר' י. וינוגרד, הערה 10 לעיל.

החרדית. מ"בתי מחסה" הלך א.ש. הירשברג לבקר בישיבת "תורת חיים", של הרב ר' יצחק וינוגרד. בהיכנסו לישיבה הוא השתומם לראות עד כמה יש ביכולת איש אחד בעל אנרגיה חזקה, למסור את נפשו בעד רעיון מסויים ולעשות למענו במשך שנים. ובהמשך הוא מספר:

"האיש הזה שהוא איש פרטי, שלא נתפרסם לגאון תלמודי ולרב של עיר גדולה, בא לירושלים זה כשמונה עשרה שנה¹³, וייסד בה לבדו ישיבה נכבדה, הדומה בערכה לישיבת "עץ חיים", אשר זה כחמישים שנה עמלו על בנינה ושכלולה כל רבני ירושלים. גם עלתה בידו לקנות לצורך הישיבה בית גדול ויפה בעל מכפלות (קומות) אחדות, כאחד הרחובות המרווחים. בקרתי במעונו¹⁴ אשר במכפלה הראשונה, בבית הישיבה, ואמצאהו טרוד מאד בהנהגת עסק הישיבה".¹⁵

ספר חסידים

מהומה בדרשה של הרב ניסנבוים

ספר חסידים

מאוחר יותר, כ-10-11 שנה אחרי ייסוד הישיבה, מביא פרטים מעניינים מאד על הישיבה ומייסדה, הרב הנודע ר' יצחק ניסנבוים - רבה של ורשה בפולין.

הרב י. ניסנבוים היה מנהיג ציוני דגול, יד ימינו ומזכירו של הגאון הרב שמואל מוהליבר זצ"ל, וממייסדי הציונות הדתית. הוא היה עורך מדי פעם סיורים ברחבי העולם ומטיף למען הציונות. על כמה וכמה מסיווריו בעולם, בערי ארץ ישראל ובפרט בירושלים נכתב בספר "עלי חלדי" שעוד ידובר בו להלן¹⁶.

בסיורו בירושלים הוא ביקר גם בישיבת "תורת חיים". הביקור התקיים ביום י"ט בסיון תרס"ה, 1905. על ההתרשמות מהביקור הוא כתב ב"ספר הזכרון" של הישיבה:

"עוד בלכתי לבקר את עתיקות ירושלים עיה"ק ת"ו משך את עיני בית גדול ורם ביפיו והדרו ובהודעי כי הבית הזה הוא בית הישיבה הגדולה "תורת חיים", נמלאו לבי רגשות כבוד רב למיסדה הנערץ הגאון האדיר רבי יצחק ווינאגרד, על אשר נתן גאולה בעיר הקודש לככר גדול רחב ידים ובמקום שעניי זרים מביטות על כל שעל וצעד אדמה להכניסו לרשותם, ובנו עליו בית גדול כזה. והרגשות האלה הלכו וגדלו בבואי אל תוך הבית פנימה לבקר את כל חדרי ואולמיו, בכל

13. נראה לי כי נפלה פה טעות במספר השנים, מאז עלה ר' יצחק לארץ עברו לדעתי רק כ-14 שנה.

14. הכוונה בדירתו של הרב וינוגרד שהיתה בחצר הישיבה.

15. אברהם שמואל הירשברג: "בארץ המזרח", צילום מהדורת וילנה תר"ע, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים תשל"ז עמ' 299.

16. הרב יצחק ניסנבוים: "עלי חלדי", הוצ' ראובן מס, ירושלים, תשכ"ט.

החדדים מצאתי צעירימים יושבים והוגים בגפ"ת בשקידה עצומה מהם השומעים לקח מפי מורים גדולי תורה, ומהם הלומדים בעצמם, ובבית הגדול שהוא גם בית כנסת לתפילה, יושבים צעירים ואברכים ועוסקים בתורתנו בהתמדה רבה. מראה הבית הזה עם מאות הלומדים אשר בהם נמצאים רבנים

תוכן תמונה

הרב יצחק ניסנבויס

[1234567]

[1234567]

מופלגים גדולים משמח את הלב העברי".¹⁷

בספרו "עלי חלדי", בו הוא כתב על סיוריו בקהילות ישראל באירופה, וכן על רשמיו מביקוריו הרבים בארץ ישראל ובירושלים בפרט, הוא מספר כיצד באותו ביקור בירושלים ביקש "לדרוש" בפני הציבור הירושלמי בנושא הציונות כמובן - ולהטיף על רעיון בנין הישוב היהודי בארץ על יסודות דתיים לאומיים, שהיו הרעיונות של הציונות הדתית. (חשוב להדגיש שאנו מדברים עדיין על תקופת השלטון התורכי בארץ). מדבריו למדנו פרק מאלף בהווי של ירושלים באותם ימים, והן על הדברים שהתרחשו בישיבה בעת "הדרשה".

כדרכה של ירושלים, היתה התנגדות לדרשתו מצד חוגים קנאיים בירושלים, אך מאידך התגודד סביב הישיבה ציבור אוהד שבקש לשמוע את דברי הרב. הרב ניסנבויס מספר כי ידידו מר ברזלי התאמץ כי ידרוש ברבים על דבר הציונות. ברזילי שמש אז גזבר הבנק היהודי "אנגלא-פאלסטינה קאמפ", בירושלים, שנוסד זה מכבר בארץ (כיום בנק לאומי לישראל). אחרי ויכוחים בנושא הדרשה, עם ברזילי, הוא נעתר לבקשתו, והם הלכו יחד, לרבה המפורסם של ירושלים הרב ר' שמואל סלנט, לדבר אתו כי יתן רשות להרב ניסנבויס לדרוש בבית הכנסת הגדול אשר ב"חורבה". מספר הרב ניסנבויס כי הרב הישיש קבל אותם בסבר פנים יפות אך כאשר הציע לפניו ברזילי את חפצם, ראה "כי צל עובר על פני הישיש". הוא ענה, כי בכל לבו היה נותן את הרשות הדרושה, אבל ירא הוא פן יבואו הקנאים הירושלמיים וישנו עתה מעשיהם, כשם שעשו בשנה שעברה בעת ההספד על ד"ר הרצל, ונמצא שם שמים מתחלל על ידם. ומוסיף המהביר כי... "בשנה שעברה כאשר סידרו הציונים בבית הכנסת אשר ב"חורבה" מספד על הרצל (שנפטר באותה שנה) נדחקו הקנאים בתוך ההמון ודחקו במחטים אשר בידיהם בבשר השומעים, והשומעים צעקו ממכאוביהם".

אז שלחו לקרוא לבנו של הרב סלנט, ר' בייניש סלנט, שהיה אז הגבאי בבית הכנסת, ושאלו את דעתו בענין זה, וגם הוא הביע את החשש. הוא מוסיף כי הרב הישיש ר' ש. סלנט אמר דברים "מרים" נגד הקנאים שייסדו להם ועד מיוחד בשם "ועד חיפוש חטאים", והקימו שערוריות בעיר עד כי אין כח להלחם אתם.

הרב ניסנבויס ממשיך ומספר שכעבור ימים אחדים, אחרי שהוא בקר את ה"ישיבות" השונות אשר בעיר ועמד על טיבן ותכונתם, בא למלוגו מייסד הישיבה "תורת חיים" ומנהלה - רבי יצחק וינוגרד. בחדרו היה אז גם ברזילי. ברזילי סיפר

17. דברי הרב ניסנבויס הובאו בחוברת מיוחדת על הישיבה שהוצאה לאור ע"י חוקר ירושלים - ר' פנחס גרייבסקי, בשנת תרצ"ג, 1933. החוברת נקראת "רכושנו הרוחני בירושלים". אבל, לשמחתנו, הגענו גם ל"ספר הזכרון" עצמו של הישיבה, הנמצא במשרדי ישיבת "תורת חיים" בירושלים, והרינו מביאים בזה צילום הדברים שכתב הרב ניסנבויס כאמור ביום י"ט בסיון תרס"ה (בסיוע ישעיהו וינוגרד).

לרב וינוגרד על ביקורם אצל הרב סלנט ועל התוצאות המאכזבות. רבי יצחק אמר אז לברזילי שהוא מוכן לנסוע אתו לרב סלנט והוא כבר יתן את הרשות. אבל הרב ניסנבוים לא הסכים לכך. ברזילי פנה לרבי יצחק ואמר: "למה לנו דוקא בבית הכנסת אשר ב"חורבה"? תן אתה את אולם הישיבה שלך וידרוש שם בשבת". וכאן מוסיף הרב ניסנבוים משפט משמעותי, המעיד על האווירה הקשה בירושלים: "רבי יצחק נלחץ אל הקיר והיה מוכרח להסכים..".

התשס"ח

להודיע

התשס"ח

ביום שב"ק פ בהעלותך

אוצר החכמה

שעה שמונה בדיוק

דרש ידרש חרה"ג החו"ב

המפורסם לתהלה כו' כש"ת

יצחק ניסנבוים

אוצר החכמה

מביאליסמאק

בהיכל מדרש ישיבה הגדולה

תורת חיים הכללית

ולחשובים ינעם ותעב"ט.

"מודעות גדולות הודבקו בחוצות ירושלים..." על הדרשה של הרב יצחק ניסנבוים בהיכל ישיבת "תורת חיים" בחודש סיון תרס"ה. (הארכיון הציוני)

הרב ניסנבוים מתאר את האווירה סביב אותה דרשה בישיבה:

"מודעות גדולות הודבקו בחוצות ירושלים, שהודיעו על דבר דרשתי ב"ישיבת תורת חיים". כשבאתי בשעה הנועדה, לאולם הישיבה היה הבית מלא ממש מפה אל פה. בין הנאספים המון חובשי "שטריימלים". עליתי על הבמה

[אורי חזקוני]

ובבית השלך הס. דרשתי כרבע שעה בלי כל מפריע. אך כאשר עברתי לדבר על הציונות ברוח הדת, והנה נשמע קול צועק: "האם גם הרצל אמר ככה?" ופתאום קמה מהומה גדולה, וראיתי ידים מורמות ממעל לראשי הנאספים ואיש אחד נישא באויר והוצא דרך החלון החוצה. המהומה ארכה עוד כחמשה רגעים ושככה, ואני דרשתי עוד כשעה בלי כל מקרה יוצא מן הכלל. אחרי דרשתי קמה בבית מהומה עוד יותר גדולה. רבי יצחק וינוגרד צעק: מה מצאו עוול בדרשתי? והרבנים הרבים, שעמדו בכותל המערבי, התרגזו מאד וצעקו: "מחפשי החטאים" מחללים את שם ירושלים! כמעט מפי כולם נשמעו הדברים:

[אורי חזקוני]

ומה יאמר עתה בן יהודה? הלא כל מה שיכתוב עתה על קנאי ירושלים, הלא יצדק בדבריו... ראיתי כי אימת בן-יהודה מוטלת על הבריות" (עמ' 238).

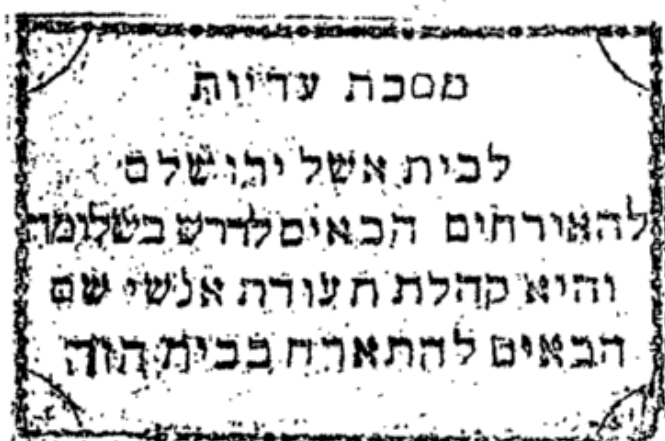
[אורי חזקוני]

הרב ניסנבויס גם מרחיב ומספר על מה שקדם לאותה דרשה ומה שהתרחש שעה שדיבר: "אחרי תפילת המנחה הזמין רבי יצחק וינוגרד אותי ואת ברזילי ועוד אחדים ל"סעודה השלישית". שם סיפר לנו, כי עוד ביום הששי, כאשר נתפרסם בעיר דבר דרשתי, בא אליו אחד מן הקנאים ודרש ממני שלא יתן לדרוש בישיבה הקדושה על דבר הציונות הטמאה, ואם הדרשה תדרש, אז יבואו להפריע. הוא ענה לו, כי הישיבה איננה בית הכנסת אשר ב"חורבה", והישיבה שלו היא ומה שיחפץ יעשה ואם יבואו להפריע יקבלו את שכרם. למטרה זו העמיד על המעקה, אשר לפני הפתח והחלונות אשר בחצר, את שני כושיו השוערים, שיהיו מוכנים לעת הצורך.."

[אורי חזקוני]

שאל הרב ניסנבויס מה היה בישיבה פנימה בעת הדרשה? על זה ספר לו ברזילי, עובדות מענינות כי "הצעקן" רבי עקיבא פרוש עמד באולם על יד האכרים ממוצא, שבאו מהמושבה לשמוע את הדרשה. והנה השמיע ה"צעקן" את קולו תפס אותו האכר ברוזה (ממוצא), בידיו וברגליו והורם למעלה ונמסר דרך החלון לכושים. חבריו, שחפצו לעזרו, בראותם מסביב את האכרים הגבורים... נבהלו ולא העיזו עוד להפריע..." (שם).

פרט מעניין: אותו מעקה עלייד היכל הישיבה המוזכר בדברי הרב וינוגרד קיים עד היום ובאותו מצב, כפי שהיה לפני בערך 100 שנה, ואפשר לראותו כאשר באים למקום.

תוצר החכמה

תוצר החכמה

ט"ב ימיט יסקת בירושלים זינען באאן ירושלים אל הר"א קאטל ארצות
 בו מסוב בל הסכסוך. הן בקיין חור האשכנזי הן באשכנזי.
 בקר. צהריים ועד זקל השכנים. בית-אלן זה איננו בל
 בספריא וגה-הגליל יל דט האלן הגדולים באיחופא בטל אל.
 יה דומה ובחנה ההגונה שפחצות תמיד בו. ולוא נח
 אחיה שולח, האשכנזים אלה. ירושלים. כי יאנאן דדיק קרש
 אלן ט"ב ומתקן כזה. כי אז היל' חרצי ארצות אלא ננה.
 ואז זה לשונות האנוניות הצלולות אפיסין ודולט ון אגסא'ן.
 ירושלים ציטין קשה יצחק נספחים

צילום התרשומת המקורית של הרב י. ניסנבויס, מיום כ' סיון תרס"ה (1905),
 בספר האורחים של מלון א. ל. קמיניץ בירושלים, על שהייתו במלון.

הרב ניסנבויס במלון קמיניץ

ממש עם הורדת הספר לדפוס התברר לנו שהרב ר' יצחק ניסנבויס שהה
 בירושלים באותו הזמן, 17 יום - ט"ב ימים - והתאכסן אז במלון "קמיניץ" ששכן
 מחוץ לחומות, בין רחוב יפו ורחוב הנביאים.

אוצר החכמה

כיצד נודע הדבר? כשם שבישיבה היה "ספר זכרון", אשר בו רשם הרב ניסנבוים את התרשמותו, שהובאה לעיל, היה גם "ספר אורחים" במלון "קמיניץ" אשר פעל במקום הנ"ל, משנת 1886 ועד לפני מלחמת העולם הראשונה. ספר אורחים זה נמצא כיום במחלקה לכתבי יד של "בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי". הספר, כמובן, הינו כמובן בעל ערך היסטורי רב. כשעיינו בו מצאנו להפתעתנו תרשומת של הרב ניסנבוים לאותה שנה - תרס"ה - בה ביקר בישיבה, והיא מתאריך כ' סיון תרס"ה. הרב ניסנבוים מספר על שהייתו בירושלים במלון זה.

נוסיף כאן כי תחילתו של "מלון קמיניץ", הוא בבית "הכנסת אורחים", שייסד אבי המשפחה - ר' מנחם מגדל מקמיניץ - על יד ישיבת "תורת חיים" ברחוב הגיא, בעיר העתיקה.

אנו מביאים בזה צילום הדברים המקורית, בכתב ידו היפה של הרב ניסנבוים מ"ספר האורחים", ואלה דבריו:

צילום

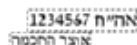
"טר"ב ימים ישבתי בירושלים עירה"ק במלון ירושלים של הרא"ל (אליעזר ליפא) קמיניץ וראיתי בו בטוב בכל הפרטים. הן בנקיון חדר המשכב, הן במאכלי בוקר, צהרים וערב ובכל הצרכים. בית מלון זה אינו נופל בסדריו ומהנהגתו מכל בתי המלון הגדולים באירופא... ולוא ידעו אחים שבגולה, המשתוקקים לעלות ירושלימה, כי ימצאו בעיר קדשם מלון טוב ומתוקן כזה, כי אז היו בודאי מרבים לבוא הנה, ואת זה צריכים האורחים הציונים לפרסם בעולם וכן אעשה בל"נ (בלי נדר).. ירושלים כ' סיון תרס"ה - יצחק ניסנבוים".

מכאן אנו למדים כי הביקור של הרב י. ניסנבוים בישיבה היה כאמור ביום יט' סיון תרס"ה, ולמחרתו הוא סיכם את שהייתו בירושלים בתירשומתו במלון ביום כ' סיון תרס"ה - 1905.

הרב ניסנבוים, שהיה "חובב ציון", לא זכה לראות בהקמת המדינה. הוא ניספה בשואה, במלחמת העולם השנייה.

ר' יצחק וינוגרד כנואם וכ"בעל תפילה"

הרב משה אוסטרובסקי כותב במאמר שהוזכר לעיל על ר' יצחק וינוגרד, כי ר' יצחק היה חובב ציון בכל נפשו ומאודו. הוא שמע את הספדו של ר' יצחק על הגאון רבי שמואל מוהליבר בשנת תרנ"ה, הרים על נס את שיטתו בחבת ציון וקונן עליו... "גזע ישישים עלה מבבל ואיתו ספר מלחמות". הרב אוסטרובסקי מוסיף כי ר' יצחק, נוסף על גאוניותו בתורה, היה גם נואם בחדסד עליון. דרשותיו היו מעשה אומן גאוני מתובלות בהלכה ואגדה. קולו היה קול "ארי שאג מי לא ירא".

אוצר חכמה

הבואה אכזרית בחיבה וליחוד יצחק ויהודה
ישראל וישראל וישראל וישראל

מסמך נדיר. צילום התרשומת המקורית של הרב יצחק ניסנבויס, בכתב ידו, ב"ספר הזכרון" של הישיבה, בעת ביקורו בה ביום יט' סיון תרס"ה (1905). (באדיבות ישעיהו וינוגרד).

הזכרנו גם כי ר' יצחק נתברך בקולו כ"בעל תפילה", שתפילותיו היפות היו ל"שם דבר" בירושלים. נזכיר את דבריו של ר' יהודה אהרון ווייס הכותב בספרו ¹²³⁴⁵⁶⁷ "בשעריך ירושלים" כי "ר' יצחק היה חזן ובעל קול ערב, מתפלל בדביקות עצומה ונותן קולו כשאגת האריה. ה"מוספים" שלו בימים הנוראים היו ידועים אז לכל בני ירושלים.."

¹²³⁴⁵⁶⁷

גם הרב ר' יעקב משה חרל"פ זצ"ל, שהיה מתלמידי ישיבת "תורת חיים", מתאר כיצד היה ר' יצחק מתמיד זצ"ל מבורך בקול אדיר של זמרה, וכשהופיע בחצרות ירושלים, "בין כסה לעשור", נתכבד בתפילת "כל נדרי" בבית הכנסת הגדול ב"חורבת רבי יהודה החסיד". מספרים, שכאשר בירך את ברכת "שהחיינו" נעו אמות הספים וזכוכיות החלונות עמדו להישבר מקול הרעם ורגש הכבוד של ברכתו...

^{אוצר החכמה}

על ר' יצחק כ"בעל תפילה" מספר אחד משכני הישיבה, השופט גד פרומקין, בנו של י. ד. פרומקין עורך עתון "החבצלת", בספרו "דרך שופט בירושלים". הדברים מסופרים תוך כדי הליכה מכיוון ה"כותל המערבי" לעבר "שער שכם", בליל "כל נדרי":

"מימין... ישיבת 'תורת חיים' שהיתה ידועה על שמו של העומד בראשה, ר' יצחק מתמיד, הוא ר' יצחק וינוגרד, רב וראש ישיבה שגם חזן היה. מתפללים מבתי כנסת אחרים היו באים לכאן להאזין לרינתו כמנהג החזנים - היה ה'מתמיד' מאריך בתפילה וחבורה של משוררים, נערים ומבוגרים, עמדו ערוכים בשורות לשני צדי העמוד ומסייעים עמו ועונים לניגונו. בליל 'כל נדרי' היה ר' יצחק עוד מסלסל ב"יעלה" בשעה שבשאר בתי הכנסת כבר אמרו 'עלינו' והזקנים נשאו להגיד את שיר היחוד". (עמ' 38 שם).

בספר הכרוניקות של הישיבה מסופר כי הישיבה היתה פתוחה לקבל צעירים לומדי ה' מכל הכיתות והעדות בעה"ק ולא הפלתה בין "כולל" ל"כולל". באפיה היתה הישיבה ליטאית, אך הדבר לא הפריע שיתקבלו תלמידים שאינם "פרושים" כגון חסידים לכל גוניהם, ספרדים ותימנים ובני "עדות המזרח". הכוונה היתה להביא לידי אחדות ישראל.

בישיבה נתנו מקום ניכר לשימוש בשפה העברית. הדבר נשמע כיום מובן מאליו, אבל בימים שיחסו "הישוב הישן" לשימוש בשפה היה כמעט מתגנך היתה זו בהחלט תופעה יוצאת דופן.

חלק נכבד מתלמידי הישיבה היו צעירים מרוסיה שעזבו את ארץ מוצאם כדי שלא יקראו לשרת בצבא הרוסי. אך הוצב תנאי לפיו מתקבלים לישיבה בחורים אשר להם הכח... "לעלות במעלות התורה..". והמסוגלים לשמש כ"מורי